

'הנרייטה סאלד' נתפשה שעות אחדות אחרי הספינה 'יגור'. זו הייתה ספינת עץ קטנה בדחי 150 טון, מצוידת במפרש ובמנוע דיזל כעזר. שמה המקורי היה Arites Salas.¹ הספינה נרכשה בפיראוס על ידי אנשי המוסד לעליה ב' יאני אבידוב, לוי שוורץ ובנימין (בן) ירושלמי.² לאחר שנרכשה החל תהליך הכנתה להפלגה. במחסנים נבנו דרגשים ועל הסיפון הותקנו תאי שירותים. ברשימת המעפילים המתוכננת היו כ-180 יתומים ולכן נבנתה על הסיפון סככה מיוחדת עבורם, מעין בית ילדים.³

את הספינה הכינו איש המוסד בנימין ירושלמי, אנשי הפלי"ם שמואל (סאמק) ינאי ואריה (קיפי) קפלן אשר נעזרו בפועלי מספנה מקומיים. לקראת ההפלגה נתמנו קפלן וינאי למפקדי ההפלגה וירושלמי כמלווה. אל הקבוצה הצטרף יוסף לזרובסקי כ'גדעוני'. כמו כן גויס צוות זר שכלל רב חובל וחמישה מלחים יווניים.⁴

לאחר הכנתה הפליגה הספינה מפיראוס לכף סונין ועגנה באחד המפרצים, בקרבתו של סלע גדול שבלט מקו החוף. מלחי הספינה ניחו כבש למעבר בין הסלע לספינה. המפרץ והסלע היו מוכרים למלווים, חודשיים קודם לכן העלו באותו מקום ובאותה שיטה את מעפיליה של 'חביבה רייק'.⁵

להפלגה יועדו בנוסף ל-180 בני הנוער גם 366 ניצולי מחנות ופרטיזנים מיוון ומהונגריה וסך הכל עמד מניין המעפילים על 546. המעפילים שוכנו שבועיים קודם לכן במחנה קרוב לחוף ההעמסה במסווה של מחנה קיץ, בני הנוער הובאו מבית היתומים 'קיפיסיה'. איש המוסד יאני אבידוב השקיע מאמץ גדול באיתורם ואיסופם ובעקבות כך נתן לאנייה את שמה 'הנרייטה סאלד', על שם הפעילה הציונית שעמדה בראש עליית הנוער.⁶

¹ אהרוני – מטות, עמ' 46.

² ירושלמי נולד בטורקיה באזור מעורב, שם רכש ידע בשפות רבות ושם גם התנסה במלאכת הימאות. בשנת 1943 עלה ארצה במסגרת תנועה חלוצית והתיישב בסופו של דבר בקבוץ 'הגושרים'. גויס למוסד לעליה ב' על ידי שאול אביגור שראה יתרון רב במוצאו ובכישורים אשר רכש. (מתוך אתר הפלמ"ח)

³ אהרוני – מטות, עמ' 46.

⁴ אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני', דו"ח מפקד לסיכום ההפלגה, 26.8.46.

⁵ אהרוני – מטות, עמ' 46.

⁶ לשם צליל דומה לשמה המקורי של האנייה Arites Salas.

במקביל להכנתה של 'הנרייטה סאלד' הוכנה גם הספינה 'רפי' שפעלה בשירות המוסד והשתתפה קודם לכן במבצע הפלגתה של 'חביבה רייק'. התכנית הייתה שב'רפי' ישוטו 150 מעפילים את רוב הדרך ובמרחק יממה מחופי הארץ (כ-150 מייל) יעברו מעפיליה ל'הנרייטה סאלד'. תכנית זו נועדה להקל את הצפיפות במשך ימי ההפלגה הראשונים ומצד שני שלא לסכן שתי ספינות בתפישה והחרמה. למפקד ה'רפי' התמנה שמואל (סאמק) ינאי.⁷

ביום ההפלגה, ב-30 ביולי, יצאו המעפילים רגלית מהמחנה ועם רדת החשיכה עלו לספינות שהיו צמודות זו לזו. בשעה 23:00 יצאו הספינות לדרך כשהן שומרות מרחק ראייה ביניהן.⁸

הנתיב תוכנן למעבר מדרום לכרתים ומשם בקו ישר לכיוון חוף ישראל. בטווח 150 מייל מחיפה היו הספינות אמורות להיפגש ולבצע את העברת המעפילים. 'רפי' תוכננה להחזיר ליוון את הצוות הזר פרט למכונאי אחד.⁹

ביום הראשון להפלגה היה הים גלי והסכנה שיועדה לילדים החלה להתרופף, ביום השני החל המנוע לקרטע. התברר שמכלול מסוים בתוך תיבת התשלובת (Gear) נשבר.¹⁰ הספינות עגנו ליד האי 'סירניה', התיבה פורקה ו'רפי' לקחה אותה לפיראוס לתיקון. תושבי 'סירניה' לא ראו בעין יפה את עגינתה של הספינה ליד האי ורב החובל נאלץ להעביר את הספינה לעגינה בקרבתו של האי 'קמיליה' שם המשיכו בהמתנה ל'רפי'.¹¹ כעבור 6 ימים חזרה רפי עם התשלובת המתוקנת, והספינות המשיכו בדרכן.¹²

ב-10 באוגוסט בשעה 02:00 במרחק 130 מייל מערבית לחיפה הועברו מעפילי ה'רפי' אל סיפונה של 'הנרייטה סאלד' כפי שתוכנן, הצוות הזר עבר ל'רפי' וזו חזרה ליוון.¹³ 'הנרייטה סאלד' המשיכה להתקרב אל חופי הארץ, מופעלת בידי מלוויה, אנשי הפל"ם. המלווים תכננו, על פי הוראת המוסד לעליה ב', להגיע במהלך הלילה

⁷ אהרוני – מטות, עמ' 47.

⁸ אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני', דו"ח המפקד לסיכום ההפלגה, 26.8.46.

⁹ אהרוני – מטות, עמ' 47.

¹⁰ אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני' אל 'ארצי', מברק מס' 12, 5.8.46.

¹¹ תושבי האי טענו שמספר שנים קודם לכן הגישו עזרה לאניית מעפילים במצב דומה (כנראה 'פנצ'ו') ונענשו על ידי הגרמנים. אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני', דו"ח המפקד לסיכום ההפלגה, 26.8.46.

¹² אהרוני – מטות, עמ' 47.

¹³ גדעונים מארצי להנרייטה עמ' 178 שעה 0300

לחוף קיסריה.¹⁴ ב-11 בחודש בשעה 14:30 חלף מטוס מעל הספינה אך כנראה לא זיהה אותה.¹⁵ עם אור אחרון פנתה הספינה מזרחה והחלה להתקרב לחוף.

המשחתת שסיירה מול חוף קיסריה באותו לילה הייתה 'ונוס'. 'ונוס' סבלה מתקלת מכ"ם. בערכת חלקי החילוף בספינה לא נמצא החלף המתאים. כיוון שכך נאלצה המשחתת לנטוש את קו הסיור שלה ולהפליג דרומה למפגש עם המשחתת 'וולג' ולקבל ממנה את החלק החסר.¹⁶

בזמן הזה התקרבה 'הנרייטה סאלד' לחוף קיסריה, וכך קרה שלא התגלתה. המלווים התכוונו לעגון מול חוף קיסריה ולהוריד את המעפילים אלא שהצפיפות על הסיפון הייתה כה גדולה עד כי לא ניתן היה להגיע אל העוגן ולהכינו להטלה.¹⁷ הזמן חלף, המלווים החליטו כי הורדה בחוף קיסריה תהיה מעבר לכוחות המעפילים ולכוחותיהם הם והחלו להפליג צפונה לכיוון חיפה. ב-0430 כשחזרה 'ונוס' לקו הסיור היא גילתה במכ"ם שתי מטרות, האחת במערב והשנייה במזרח - בקרבת חוף עתלית. המטרה בקרבת החוף, 'הנרייטה סאלד' בדיעבד, נעה באיטיות. 'ונוס' התקרבה וגילתה ספינת חופים קטנה שסיפונה עמוסים לעייפה באנשים, כשהבחינו במשחתת פצחו נוסעיה בשירת 'התקווה'. מפקד ה'ונוס' החליט להעביר את האירוע לטיפול הסקציה הימית של המשטרה, הוא העריך שסירת משטרה תגיע תוך זמן קצר ויצא מערבה כדי לבדוק את המטרה השנייה.¹⁸ המטרה החשודה במערב זוהתה כנושאת הגייסות 'אמפייר הייוד' שהפליגה מפורט סעיד לחיפה למשימת העברת המעפילים שייתפשו - לקפריסין.¹⁹

'ונוס' חזרה לכיוון 'הנרייטה סאלד' ופגשה לידה את סירת המשטרה ML-1126, צוות ההשתלטות ירד אל סירת המשטרה והועבר אל ספינת המעפילים, לא לפני שהוברר מעל כל ספק שהיא נמצאת בתחום המים הטריטוריאליים. המעפילים לא נאבקו אך המנוע חובל והושבת. סירת המשטרה נאלצה לגרור את הספינה למפרץ חיפה.²⁰ בצהריי ה-12 באוגוסט הטילה הספינה עוגן, מחוץ לנמל, ליד הספינה 'יגור'.²¹

¹⁴ אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני', דו"ח המפקד לסיכום ההפלגה, 26.8.46.

¹⁵ רוזן – גדעונים, עמ' 179.

¹⁶ Admi- 19572, מאת מפקד ה'ונוס' אל SNOA, דו"ח יירוט 'ארייט סאלום', 12.8.46. (נמצא באת"ה).

¹⁷ שם, שם.

¹⁸ שם, שם.

¹⁹ יניאן – פטרול, עמ' 62.

²⁰ Admi- 19572, מאת מפקד ה'ונוס' אל SNOA, דו"ח יירוט 'ארייטה סאלום', 12.8.46. (נמצא באת"ה).

²¹ אהרוני – מטות, עמ' 47.

יגור נעצרה כזכור בליל ה-11 באוגוסט ועגנה במהלך הלילה מחוץ לנמל. למחרת, ב-12 באוגוסט, הגיעו אל הספינה העוגנת מספר סירות שירות עם מים ומזון למעפילים. אנשי ה'הגנה' החביאו באחד מכיכרות הלחם הודעה כי המעפילים מיועדים לגירוש לקפריסין, כן הוחבאו בכיכרות הלחם דינמיט ונפצים. ארגון ה'הגנה' הנחה את המעפילים להתנגד לגירוש ואת המלווים לחבל באניות הגירוש.²²

משעגנה 'הנרייטה סאלד' יצאו סירות שירות של הנמל והעבירו גם אליה מים ומזון. באחד מכיכרות הלחם שסופקו הוטמן על ידי אנשי ה'הגנה' פתק זהה לפתק שנשלח לספינה 'יגור'. בנוסף, הוברח אל הספינה תרמיל עם חומרי נפץ.²³ עגינתן של שתי הספינות זו ליד זו אפשרה למלווים להחליף מידע ולהתארגן להתנגדות. הספינות עגנו במהלך ה-12 בחודש מחוץ לנמל וב-13 בחודש לפנות בוקר החל תהליך העברתם של המעפילים לאניות הגירוש. מבצע 'איגלו' יצא לדרך.²⁴ כדי למנוע התערבות והפרעה לתהליך על ידי תושבי חיפה הוטל עוצר על העיר והנמל נסגר על ידי כוח צבאי גדול – דיביזיית הרגלים הראשונה שמנתה כ-10,000 חיילים והייתה מתוגברת במספר טנקים מדגם 'שרמן' ובפלוגה של תותחי נ"ט.²⁵

בשעה 03:00 לפנות בוקר נגררו הספינות אל הנמל. לאחר מכן ניגשו אל הספינות ארבות (LCI) במטרה להעביר את המעפילים אל אניות הגירוש. מעפילי ה'יגור' התקהלו בבטן הספינה וסירבו לעבור והחלה התכתשות. חיילים בריטים עלו לסיפון מכים בקתות רובים ומתיזים סילוני מים. הם פירקו את מכסי הסיפון העליון, הגיעו אל האנשים המתבצרים בבטן האנייה והחלו להוציאם בזה אחר זה ולהעבירם לאניית הגירוש 'אמפייר ריינוול'.²⁶

בספינה 'הנרייטה סאלד' חילקו המלחים את המעפילים לקבוצות ולעמדות ונתנו להם מקלות וקופסאות שימורים ליידוי. הנשים והילדים הורדו למחסנים ובני הנוער התגודדו סביב השוטרים הבריטים והפריעו לעבודתם. המעפילים התגברו בנקל על קבוצת המלחים הבריטים הראשונה שעלתה לסיפון, חלקם נלקחו בשבי ונכלאו, מלח אחד הושלך לים והצוות הבריטי נאלץ לקרוא לתגבורת.²⁷

²² גלעד – פלמ"ח, עמ' 581.

²³ אהרוני – מטות, עמ' 72.

²⁴ השם מבצע 'איגלו' מתייחס ל-4 האניות הראשונות אך ברבות הימים השתרש כשמו של מבצע הגירוש כולו.

²⁵ דוד שער, **גירוש קפריסין 1946 – 1949**, הספרייה הציונית, ירושלים (1981) עמ' 123. להלן: שער – גירוש.

²⁶ בוגנר-מרי, עמ' 60.

²⁷ אמ"ה, תיק 'הנרייטה סאלד', מאת 'ערמוני', דו"ח מפקד האנייה, 26.8.46.

לפני ההסתערות המחודשת התערב אדמירל קינהאן בעצמו, הוא ביקש לעלות לסיפונה של 'הנרייטה סאלד' ולשוחח. קפלן הורה על הפסקת ההתנגדות וערך לו סיור תוך שהוא דורש ממנו להבטיח שהמעפילים לא יגורשו לארץ אחרת. האדמירל הזדעזע למראה הצפיפות והתנאים ששררו בספינה, אך הבהיר כי עליו למלא הוראות ואינו יכול להבטיח דבר.²⁸ לאחר שירד, חידשו הבריטים את המתקפה תוך שהם משתמשים ברימוני עשן. אחד הרימונים נפל בחדר התינוקות וסאמק ינאי החליט שהגיע הזמן להיכנע.²⁹

מהומה הייתה גם ברחובות העיר התחתית בחיפה - עם השמע דבר הגירוש ולמרות העוצר יצאו רבים מתושבי העיר ונהרו לכיוון הנמל. הצבא הבריטי בלם את המפגינים באש חיה, שלושה מפגינים נהרגו ועשרות נפצעו.³⁰

המעפילים הועברו תוך התנגדות פאסיבית לאונייה 'אמפייר הייוד'. ב-13 באוגוסט אחה"צ הפליגו אניות הגירוש עמוסות במעפילי ה'יגור' ו'הנרייטה סאלד' לכיוון קפריסין כשהן מלוות בסיירת 'אג'קס'. המלווים לקחו עימם חלק מחומרי הנפץ אך בסופו של דבר לא יצאה החבלה לפועל במועד זה.³¹ עם הגעתן לפתח נמל פמגוסטה הטילו אניות הגירוש עוגן. המעפילים הורדו באמצעות ארבות (LCI) לנמל ומשם הוסעו למחנה 'קראולוס'.³²

²⁸ שם, שם.

²⁹ שם, שם.

³⁰ הבקר, יום רביעי, אוגוסט 14, 1946 עמוד ראשי.

³¹ אהרוני - מטות, עמ' 47.

³² שערי - גירוש, עמ' 123.